

článok bol uverejnený vo štvrtročníku Beňušan č. 1/2021

Z histórie Beňuša 10 – Zlepšovanie životných podmienok drevorubačov

V ostatnom čísle sme sa venovali práci Jozefa Dekreta Matejovie, týkajúcej sa záchrany a starostlivosti o horehronské lesy. Dekret sa však počas svojho pôsobenia výraznou mierou zaslúžil aj o zlepšenie životných podmienok našich predkov.

Ako brezniansky lesný pojazdný sa po roku 1810 zasadil o zvýšenie sadziieb za siahu splavovaného dreva. Následne navrhol a v roku 1814 to bolo aj schválené, aby sa mzdy lesných robotníkov prispôbovali zmenám kurzu zlatého ako pružné mzdy.

V máji roku 1820, keď mali robotníci nastúpiť do novej drevorubačskej sezóny, vypukol na Handľoch štrajk. Lesní robotníci sa búrili hlavne proti opatreniam banskej komory o obmedzení chovu dobytku a proti zväčšeniu dĺžky vyrobeného polenového dreva z 5 na 6 stôp (z cca 150 na 180 cm) za tú istú mzdu, pričom polená tak boli ťažšie a horšie sa s nimi manipulovalo. Tiež upozorňovali, že napr. v Štajersku sú robotníci lepšie platení, aj keď ich práca je porovnateľná. A v neposlednej miere sa sťažovali aj na výplaty v papierových peniazoch miesto strieborných mincí, hoci napr. baníkov vyplácali mincami. Po infláciách boli totiž papierové peniaze menej hodnotné a preto reálne zarobili menej. Prvé stretnutie mali mať zástupcovia štrajkujúcich robotníkov v Beňuši, kde sa dohadovali na postupe. Neskôr svoje požiadavky písomne predložili vyšetrovacej komisii v Hronci zástupcovia lesných robotníkov. Tvorilo ich 59 predákov dingov, ktorí zastupovali 472 robotníkov. Po neúspešných prvotných rokovaníach banská komora do komisie zavolať aj Dekreta, ktorý prišiel 18. júna 1820 na Čierny Hron. Zástupcom robotníkov predložil svoje písomné návrhy a to po slovensky, aj keď banská komora zakazovala komunikovať v inej reči ako v nemčine. Výsledkom bola banskou komorou schválená kompromisná dohoda o čiastočnej úprave mier dreva a aj o zvýšení miezd, na základe ktorej lesní robotníci ukončili štrajk a 22. júna opäť nastúpili do práce. Spor sa nakoniec skončil bez potrestania iniciátorov štrajku.

Na Handle sa okolo roku 1820 dostali prvé zemiaky. Aj na tom má zásluhu Dekret. Údajne sa v odborných knihách dočítal, že v Nemecku ich už pestujú dávnejšie a že by sa im mohlo dariť v horehronských drsnejších klimatických podmienkach. Preto vyslal niekoľko lesných robotníkov s vozmi na Oravu, kde výmenou za kovové nástroje z hrončianskych železiarní získali zemiaky, ktoré doviezli na Handle. Keďže prvé zemiaky u nás boli z Oravy, ľudia ich volali oravky. Boli červené a nenáročné na pestovanie, preto sa im na Horehroní darilo. Čoskoro sa stali „drevorubačským chlebom“ a bežnou potravou drevorubačov. Až po ich dovezení teda mohli naši predkovia začať variť halušky.

Od 1825 začal Dekret do práce lesných robotníkov zavádzať pílu, ktorú tu dovtedy nepoznali, hoci v alpských oblastiach už bola využívaná dávnejšie. Handelci

boli sppčiatku nedôverčiví a nechceli meniť svoje zaužívané zvyky rúbaním sekerou. Dlho trvalo, kým prišli na chuť píle. Preto Dekret dal kúpiť dvojmužné píly (bruchačky) a povolal lesných robotníkov zo Štajerska, aby našim predkom ukázali, ako sa s nimi pracuje. Zorganizoval aj súťaž medzi partiami, pracujúcimi so sekerou a s pílou. A keď handelci videli, že práca s pílou je ľahšia, rezy sú čistejšie a odpadu menej, znížilo sa riziko úrazov a navyše boli motivovaní aj príplatkami, až potom zobrali pílu na milosť.

práca s pílou – bruchačkou (Lesnícky skanzen vo Vydrove, zdroj internet)

Už od čias uhorskej kráľovnej Márie Terézie (vládla v rokoch 1740 až 1780) narastala nevyhnutnosť usporiadať osadnícke potreby handelcov. Dekret sa na to podujal a najprv zozbieral všetky dostupné písomné materiály o právach a povinnostiach osadníkov tak, ako sa postupne vyvíjali. Keď od roku 1808 pôsobil ako lesný pojazdný v Brezne, spísal súhrn práv a povinností, zavedených na handľoch, ktoré sa týkali práv na využívanie erárnych (štátnych) pozemkov, práv na chov dobytku v závislosti od jednotlivých kategórií lesných robotníkov a pod.

Výsledkom jeho niekoľkoročného úsilia bolo aj zostavenie rozsiahlych dokumentov, nazvaných pozemkové knihy (Grundbuch). Osobne viedol práce, súvisiace so zostavením pozemkovej knihy na Čiernom Hrone, ktoré boli ukončené v roku 1812. Na základe získaných skúseností bola neskôr v roku 1828 zostavená aj pozemková kniha Beňuša a Bacúcha (Baczuch und Benuscher Grund Buch ...). Práce na nej sa priamo Dekret nezúčastnil, keďže v tom čase už bol vo vysokej funkcii lesmajstra v B. Bystrici. Materiál spracovali jeho spolupracovníci, ktorí využili jeho skúsenosti pri zostavovaní pozemkovej knihy na Čiernom Hrone a tak toto dielo mohlo byť dokonalejšie ako predchádzajúce. Celý materiál bol určený pre lesný úrad. Dekret však na jeho titulnú stranu vlastnoručne napísal, že jeho duplikát, zviazaný v 11 zväzkoch, bol uložený pre každoročné upotrebenie v zatvorenej debničke na beňušskej lesnej správe.

Celý elaborát pozemkových kníh z osád Beňuša a Bacúcha má 840 strán. Jedna časť obsahuje podrobný popis osadníckych pomerov v osadách Beňuš a Bacúch a povinnosti a práva osadníkov. Uvádza sa tu popis priebehu prác, napr. to, že všetky pozemky mechanicky vymeral horár Ján Pejko v rokoch 1826-1827. Boli zamerané aj presné hranice lesa, aby sa zabránilo rozširovaniu klčovísk (pastvín) na úkor lesa). V materiáli sa konštatuje, že otázku klčovísk ešte pred zostavením pozemkovej knihy vo vlastnej kompetencii vyriešili beňušskí drevárski majstri Urbány, Juračka a Kobzay. Vymerali sa aj všetky pozemky, ktoré boli následne pridelené na užívanie osadníkom podľa vopred daných pravidiel, čo dovtedy nebolo. Rozdelenie pozemkov bolo schválené v jeseni 1829 v školskej budove v Bacúchu. Pri rozdeľovaní pozemkov sa v prvom rade uspokojili nároky vedúcich dingov (drevorubačských partíí) a richtárov (Zechmajster) a následne aj ostatných lesných robotníkov. Dekret presadil, že po prvý krát boli pridelené pozemky aj vdovám po lesných robotníkoch. Tie dovtedy žiadny nárok nemali, hoci ich muži často zahynuli pri práci v lese a teda pre štát a ako vdovy ostávali aj s malými deťmi prakticky bez prostriedkov. Pri rozdeľovaní pozemkov boli aj pevne stanovené a očíslované jednotlivé dingy a to - v osadách Beňuš (vtedy nazývanej Krám) a Pôbišove spolu 5 dingov, v Braväcove, Podholí a Srnkove spolu tiež 5 dingov a vo Filipove a Gašparove spolu 3 dingy. Skoro polovicu celého dokumentu tvoria individuálne pozemkové hácky, zostavené podľa osád a čísiel domov a na základe zostavených súpisov všetkých obyvateľov handeľských osád. Každý hárok obsahuje mená osadníkov, ich pracovné zaradenie, pridelené pozemky (polia a lúky) s určením bonity, rozmerov, rozlohy a výnosu z nich (napr. kapusta, ovos, seno, mláďa a pod.), počty chovaného dobytku a zmeny v držbe pozemkov.

Ako už bolo spomenuté vyššie, dôležitou časťou pozemkových kníh boli vypracované stanovy s vymedzením práv a povinností horehronských osadníkov, ktoré schválil Hlavný komorskogrófsky úrad v Banskej Štiavnici ešte v roku 1811. Táto úprava osadníckych pomerov bola taká nadčasová, že vydržala až do vzniku Československa.

Braňo Faško od Kristiánov

Pramene:

Burkovský J., Furdíková E.: Život zasvätený lesu, vydali Lesy SR š. p., Slovenská lesnícka komora, 2019

História obce Čierny Balog, prístupné na <https://www.ciernybalog.sk>

Kol. autorov pod vedením A. Jančíka: Jozef Dekret Matejovie, vydalo Štátne pôdohospodárske nakladateľstvo v Bratislave, 1954

Kováčik P.: Svätý z Handľov, vydal Slovenský spisovateľ a. s., 2003

www.kamnavylet.sk/sk/atrakcia/lesnicky-skanzen-vydrovo-cierny-balog - obrázok